

УДК 343.985.1(7)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.37.201507>*О. В. Нарожна*, старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

e-mail: narozhna@onu.edu.ua

ПЛАНУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТІ АРХЕОЛОГІЧНОЇ АБО КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЗА ЕТАПАМИ РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті розглянуто питання планування розслідування кримінальних правопорушень на прикладі незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Планування розкрито як діяльність слідчого, що проявляється у складенні плану по кожному етапу розслідування злочину. Висвітлено особливості планування кожного етапу розслідування. Визначено основні пункти плану при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 298 Кримінального кодексу України. Наголошено, що найбільш перспективним та доцільним напрямом планування є складання плану проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів з урахуванням обставин, що підлягають визначенню та з'ясуванню на кожному етапі розслідування.

Ключові слова: планування розслідування, етап, злочин, археологічні об'єкти, культурна спадщина.

Постановка проблеми. Планування розслідування злочинів як продумана логіка пошуку злочинця та доказів його причетності до вчиненого діяння існувало споконвіку. Однак формалізовані види, що визначають плани розслідування як організацію, в криміналістиці виникли зовсім нещодавно. Сучасний стан проблеми планування розслідування майже не розглядається в теоретичній площині, тому сподіваємося, що питання, розглянуті у цій статті, матимуть певний інтерес для наукової спільноти. Проблематика питання планування та організації розслідування злочинів лежить не лише в площині наукового осмислення, а й сприяє створенню ефективних механізмів протидії правопорушенням.

Щодо визначення та необхідності планування розслідування не простежується особливих дискусій, суперечностей та пошуку консенсусу у поглядах науковців на це правове явище. Але на практиці виникають окремі складнощі при плануванні розслідування окремих видів злочинів, до яких, зокрема, можуть відноситися незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Тому тема є актуальною та потребує подальшого осмислення і подальший аналіз питань планування розслідування вказаного злочину неможливий без комплексного дослідження її представниками різних галузей знань.

Питання планування та організації розслідування набуває особливої актуальності в кризових та нестабільних умовах людського буття, особливо економічних, та інших чинників. Дослідження дієвих механізмів розкриття злочинів сприяють формуванню зорієнтованого підходу до зменшення рівня злочинності та формують повагу до суспільних цінностей та моральності, зокрема, в сфері збереження археологічних та культурних пам'яток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що запропонована тема є недостатньо розробленою, хоча й теоретичні засади не є новими для криміналістики. Але сучасна дійсність вимагає нового осмислення питань планування та розслідування злочинів. Різноманітні аспекти планування та розслідування злочинів були предметом дослідження Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавля,

В. О. Коновалової, Є. Д. Лук'янчикова, О. Б. Мельникової, В. В. Тищенко, О. О. Ханя, В. Ю. Шепітька, Р. М. Шехавцова та ін.

Метою статті є розробка та аналіз теоретичних засад планування розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Одне з ключових місць в системі теоретичних знань та практичних навичок слідчого займають знання та навички з планування діяльності під час розслідування злочинів. Кримінально-процесуальна діяльність з розслідування злочинів це складна система процесуальних та інших дій слідчого по пізнанню події злочину, захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб відповідними до закону способами та засобами, що відображаються в процесуальних та інших документах та виступають в якості підстав для прийняття процесуальних рішень, спрямованих на вирішення завдань кримінального судочинства на його досудових стадіях [1, с. 5].

Планування є розумовою діяльністю слідчого, спрямованою на формулюванню завдань проведення слідчої (розшукової) дії, визначення найбільш раціональних, ефективних шляхів і засобів розв'язання цих завдань. Результатом такої розумової діяльності виступає план, який за своєю сутністю є уявною моделлю майбутніх дій слідчого [2, с. 7].

До найпоширенішого виду планування відносять планування розслідування кримінального правопорушення, поділяючи його на етапи: початковий, наступний та заключний. Таке планування є багатоетапним процесом, в якому можна виділити ряд загальних структурних елементів. Розглянемо їх на прикладі розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, що передбачено Кримінальним кодексом України [3, ст. 298].

Планування першочергового етапу розслідування обумовлюється особливостями вирішуваних завдань: орієнтування в обставинах вчиненого кримінального правопорушення; пошук доказів і джерел їх отримання; встановлення і розшук суб'єктів їх вчинення за гарячими слідами та ін. При вирішенні питання про послідовність проведення різних заходів враховується їх невідкладність, пов'язана із забезпеченням оперативного отримання криміналістично значимої інформації, що може бути втрачена. Враховуються також регламентовані законом строки та тривалість проведення окремих дій, можливість перевірки шляхом тієї чи іншої дії декількох криміналістичних версій [4, с. 324].

При плануванні першочергового етапу розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини ми вважаємо необхідним та невідкладним проведення огляду місця події. Археологічні розкопки у більшості випадків проводяться під відкритим небом і місце незаконного пошуку історичних знахідок, розкопок та пам'яток зазнає впливу навколишнього середовища та погоди: вітер, дощ, промені сонця можуть знищити або змінити картину місця події. Також не можна відкидати й людський фактор: і самі археологи, і наглядачі цієї історичної пам'ятки, відвідувачі та екскурсанти можуть несвідомо змінити або знищити сліди на місці події, що у подальшому не дозволить встановити механізм злочину, відтворити послідовність дій тощо. Об'єкти археологічної та культурної спадщини не завжди можуть знаходитися на відкритій місцевості, проте ми в будь-якому випадку наголошуємо на необхідності невідкладного проведення огляду місця події через небезпеку пошкодження та знищення слідів.

Окремим пунктом плану першочергового етапу розслідування ми вважаємо й призначення судових експертиз. Проведення експертизи потребує часу, встановленого законом. Крім цього, на тривалість експертизи впливає кількість питань, завданих слідчим при складанні постанови про призначення судової експертизи, а також об'єм матеріалу, наданого на дослідження. При розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної та культурної спадщини можуть бути призначені експертизи будь-якого виду, в залежності від особливостей вчиненого правопорушення, проте у більшості випадків призначатимуться мистецтвознавчі та криміналістичні експертизи:

трасологічні (сліди рук, взуття, інструментів, зламу тощо), автотранспортні, речовин, матеріалів та виробів тощо.

При отриманні вихідних даних при розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини ми вважаємо обов'язковим провести аналіз матеріалів кримінального провадження для формування чіткого уявлення про наявні докази, визначення, які потребують додаткової перевірки. Такий аналіз може призвести й до отримання нової доказової інформації. Якщо були проведені оперативно-розшукові заходи, слід ознайомитися з їх результатами і з'ясувати подальше використання їх можливостей. Також на цьому етапі доцільно звернутися до методичних матеріалів та рекомендацій з питань розслідування досліджуваного виду злочинів.

На першочерговому етапі розслідування можливо й уточнення завдань розслідування кримінального провадження. Зазвичай, вони спрямовані на з'ясування обставин, які необхідно встановити. Перевірка заяв громадян, працівників та адміністрації об'єктів культурної або археологічної спадщини потребує чіткого плану дій та висуванню і подальшої перевірки слідчих версій.

З цього логічно випливає наступна теза щодо визначення необхідних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, що відбувається з урахуванням обставин кримінального провадження, криміналістичної характеристики злочинів, наявної слідчої ситуації. Ми вважаємо, що з цього моменту настає наступний (подальший) етап розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Достатньо визначена слідча ситуація, наявність первинної інформації про вчинений злочин та зібрані у встановленому порядку сліди дають підстави стверджувати, що розслідування перейшло на наступний етап навіть при відсутності підозрюваного.

Планування здійснюється у відповідності із загальноприйнятими завданнями цього етапу, що полягає у подальшому отриманні доказів, а також дослідження, перевірки і оцінці уже зібраних фактичних даних з метою викриття підозрюваного (підозрюваних) тощо.

Стосовно розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини доцільно запланувати допит свідків та підозрюваного, освідування підозрюваного, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент.

При плануванні подальшого етапу розслідування слід враховувати деякі рекомендації, зокрема, план розслідування слід складати із таким розрахунком, щоб заплановані слідчі (розшукові) дії (у тому числі негласні), оперативно-розшукові заходи гарантували ретельну перевірку усіх версій, що були висунуті та проаналізовані до цього часу. Також варто відзначити, що планувати доцільно такі дії та заходи, які гарантують досягнення об'єктивного результату та достовірне встановлення всіх обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єктів археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Що стосується встановлення строків та виконавців окремих пунктів плану розслідування, тут обов'язковим є забезпечення можливостей паралельної перевірки висунутих версій, а отже, закінчення розслідування у встановлені строки. Необхідно своєчасно врахувати строки, завдання і особливості запланованих дій з виявлення і фіксації речових доказів, встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, вчинення нових кримінальних правопорушень.

При плануванні розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини необхідно передбачити доцільність залучення співробітників оперативних підрозділів. Їм слід доручити збір інформації про можливе місце знаходження підозрю-

ваних та речей, що могли бути викраденими з місця археологічних розкопок або об'єктів культурної спадщини. Необхідно вжити заходів щодо пошуку осіб, які можуть дати показання як свідки, були очевидцями незаконних пошукових робіт або пошкодження об'єктів тощо.

На заключному етапі розслідування в плані мають бути відображені наступні обов'язкові дії: складення обвинувального акту та реєстру матеріалів досудового розслідування, надання копій процесуальних документів підозрюваному, його захиснику, законному представнику.

Висновки і пропозиції. Практична діяльність слідчого з розкриття та розслідування злочинів, зокрема, незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, потребує чіткої організації та планування. При усій важливості застосування ефективних тактичних прийомів, логіки, індукції, дедукції, аналогії, інтуїції та фізичних й розумових зусиль, першочергове значення має саме чіткій план із виконання та проведення заходів досудового розслідування. Планування може бути різних видів, і доцільним ми вважаємо створення плану розслідування за його етапами: першочерговим, подальшим та заключним. На кожному з етапів повинні бути враховані шляхи розкриття злочинів, окреслені обставини, що підлягають з'ясуванню, а також встановлені доцільні строки проведення необхідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Список використаної літератури

1. Мельникова О. Б., Шевхацов Р. М. Планування кримінально-процесуальної діяльності по розслідуванню злочинів. Луганськ, 2010. 104 с.
2. Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування слідчих (розшукових) дій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 22 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. Ст. 131.
4. Криміналістика : підручник. Пясковський В. В. та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

References

1. Melnykova, O. B., Shevkhatsov, R. M. (2010). Planuvannia kryminalno-protsesualnoi diialnosti po rozsliduvanni zlochniv. Luhansk, 104 s. [in Ukrainian].
2. Khan, O. O. (2016). Teoretichni osnovy planuvannia ta prohramuvannia slidchikh (rozshukovykh) dii. Kharkiv, 22 s. [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy (2001) vid 5 kvitnia 2001 roku № 2341-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 25-26. St. 131. [in Ukrainian].
4. Kryminalistyka. Piaskovskiy V. V. ta in. (2015). Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 544 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.04.2020 р.

Е. В. Нарожная, старший преподаватель
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: narozhna@onu.edu.ua

ПЛАНІРОВАНИЕ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕНИЯ ПОИСКОВЫХ РАБОТ НА ОБЪЕКТЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО ИЛИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ПО ЭТАПАМ РАССЛЕДОВАНИЯ

Резюме

В статье рассмотрены вопросы планирования уголовных правонарушений на примере незаконного проведения поисковых работ на объекте археологического наследия, уничтожения, разрушения или повреждения объектов культурного наследия. Планирование раскрыто как деятельность следователя, которая проявляется в составлении плана по каждому этапу расследования преступления. Освещены вопросы пла-

нирования каждого этапа расследования. Определены основные пункты плана при расследовании преступления, предусмотренного ст. 298 Уголовного кодекса Украины. Подчеркнуто, что наиболее перспективным и целесообразным направлением планирования является составление плана проведения следственных (розыскных) действий и оперативно-розыскных мероприятий с учетом обстоятельств, подлежащих определению и выяснению на каждом этапе расследования.

Ключевые слова: планирование расследования, этап, преступление, археологические объекты, культурное наследие.

O. V. Narozhna, Senior Lecturer
Odesa I. I. Mechnikov National University
The Department of Criminal law, Criminal procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: narozhna@onu.edu.ua

PLANNING FOR UNLAWFUL EXPLORATION AT AN ARCHAEOLOGICAL OR CULTURAL HERITAGE SITE THROUGH INVESTIGATION STEPS

Summary

The relevance of this article is when investigating crimes, the investigator needs to have a clear plan of the actions to achieve the objectives of the investigation. The purpose of the investigation is a completely objective review of the crime mechanism, the exposure of the perpetrator and the proof of his guilt by legal means.

The purpose of our article is to consider and analyze the tactics of planning an investigation into the illegal conduct of prospecting at an archaeological heritage site, the destruction, destruction or damage of the cultural heritage sites, depending on stages of the investigation of this crime.

The methodological basis of this study is the scientific knowledge dialectical method, which reflects the relationship between theory and practice, as well as the conceptual provisions of forensics science. In the process of writing the article, general scientific and special methods of cognition used: formal-logical (in the study of individual stages of the investigation), functional (to determine the role of planning investigative actions), system-structural (in determining the structure of the investigation by stages).

To the obtained results, we include specific proposals for the investigation preparation plan of the illegal conduct prospecting at the archaeological heritage site, the destruction, destruction or damage to cultural heritage sites. These proposals relate to the investigation stages as well as individual investigative actions that we consider appropriate for the investigation of this corpus delicti. We also consider certain issues of appointment planning and conducting forensic examinations in the investigation of the crimes.

The practical value of the article lies in the fact that for the first time tactical techniques have been proposed for drawing up an investigation plan for the steps of disclosing the illegal conduct of prospecting at an archaeological system site, the destruction, the destruction or damage to the cultural heritage sites.

Keywords: investigation planning, stage, crime, archaeological sites, cultural heritage.